STUDIA UNIVERSITATIS MOLDAVIAE
Revista științifică a Universtității de Stat din Moldova, 2024, nr. 3(173)

CZU: 159.955.6:162 **https://doi.org/10.59295/sum3(173)2024_32**

MODELE DE FORMARE A GÂNDIRII CRITICE SPECIFICE ANALIȘTILOR DE INTELLIGENCE

Maria PROCA,
INIS „Bogdan, Întemeietorul Moldovei”

Realitatea actuală a demonstrat că factorul uman a devenit resursa de bază necesară în depistarea conglomeratului de probleme ce caracterizează societatea riscului, iar competențele gândirii critice sunt esențiale pentru omul viitorului. În acest șir se înscriu și modelele de formare a gândirii critice specifice analiștilor de intelligence ce se axează pe anumite particularități: atingerea scopului (Halpern, 2000), calitatea raționamentului (Paul și Elder, 2004), sistemele de gândire 1 și 2 (Fischer și Spiker, 2004) depășirea provocărilor în analiza informațiilor (Hendrickson, 2008), abilitățile gândiri critice (Harris și Spiker, 2012). Performarea gândirii critice de către analist este un proces bazat pe cunoașterea etapelor procesului analitic, pe descoperirea aptitudinilor cu care se angajează în munca cognitivă și formarea setului de abilități necesare pentru această muncă.

Cuvinte-cheie: *gândire critică, competențe de gândire critică, aptitudini de gândire critică.*

CRITICAL THIKING TRAINING MODEL SPECIFIC TO THE INTELLIGENCE ANALYST

The current reality demonstrates that the human factor became a main and necessary resource for exploring the bulk of problems characterizing the risk society, the competences of critical thinking being essential for the man of future. This issue comprises as well the models of critical thinking formation specific for intelligence analysts focusing on the following peculiarities: goal attainment (Halpern, 2000), the quality of argument (Paul and Elder, 2004), systems of thinking 1 and 2 (Fischer and Spiker, 2004), overcoming the challenges in information analysis (Hendrickson, 2008), ability of critical thinking (Harris and Spiker, 2012). The refinement of critical thinking by an analyst is a process based on knowing the stages of the analytical process, on developing the abilities for cognitive work and formation of the necessary kit of abilities for this activity.

Keyword: *critical thinking, critical thinking skills, the dispositions to critically think.*

În anii 50 ai secolului trecut, autorul intelligence-ului strategic Sherman Kent (1949), scria despre rolul central al analistului în alcătuirea și descifrarea unui puzzle analitic, în calitatea sa de persoană atentă care aplică instrumentarul raționamentului logic și metoda științifică de cercetare în lumea intelligence-lui, că nu poate fi înlocuit de nici un dispozitiv digital. Puterea minții critice, scria Kent, s-ar putea îndrepta către evenimentele care încă nu au avut loc, pentru a determina probabilitatea mai multor opțiuni [1, p. xv]. Mai târziu, Richards J. Heuer (1999) [2, p. 1] în Psychology of Intelligence Analysis relatează că analiza de intelligence este în mod fundamental un proces mintal, iar o constatare de bază a psihologiei cognitive este că oamenii nu posedă o experiență conștientă despre ceea ce se petrece în mintea umană. Or, forța motrică care umple cu conținut vital domeniul de intelligence guvernamental ori privat, este factorul uman, iar mai concret gândirea acestuia.

În studiul de față am avut ca obiectiv integrarea modelelor de formare a competențelor de gândire critică necesare analiștilor de pe palierul de intelligence, elaborate de Halpern D. (2003), Paul R. și Elder L. (2004), Fischer și Spiker (2004), Hendrickson N. (2008), Harris D. H. și Spiker V. (2012), cunoașterea cărora îl ajută pe analist să descopere rolul gândirii critice pentru activitatea sa. Însemnătatea competențelor gândirii critice pentru un analist de intelligence are un rol triplu, fiind absolut necesare la cele trei nivele de cunoaștere: (1) cunoașterea procesului analitic; (2) cunoașterea problemei; (3) cunoașterea procesului cognitiv.

O definiție larg răspândită a analizei informațiilor punctează rolul activităților raționale ale factorului uman care fac posibil procesul gnoseologic. Cunoașterea reflectată într-un produs analitic este vizibilă în

calitatea analizei efectuată de persoană. Parcurgând traseul cognitiv, analistul prin demersul său trebuie să înainteze ipoteze (explicații, concluzii, predicții), să prezinte probe și argumente, toate fiind dependente de abilitățile sale de gândire. Chiar dacă domeniul analizei de intelligence este abordat ca fiind unul special, din punct de vedere cognitiv, totuși acesta nu diferă de alte domenii în ceea ce privește traseul de elaborare a cunoașterii.

Cercetătorii C. Kampman, Ch. Mangio, M. Marsh (2013)[1] remarcă că toate studiile privind cogniția sunt potențial aplicabile în analiza de intelligence. Activitatea cognitivă a factorului uman este motivată de nevoia de a explica problema /pericolul, de a argumenta anumite ipoteze. Autorii remarcă că individul, prin esența sa umană, simte necesitatea de a înțelege și lămuri lumea ce-l înconjoară, în primul rând dintr-un motiv existențial, din cauza fricii și anxietății care se bazează pe motivația de supraviețuire, iar apoi din natura sa rațională. Calitatea rațională oferă lămuriri privind anumite incertitudini sau răspunsuri la diverse întrebări, ceea ce contribuie la formarea încrederii. Astfel, nevoia de explicații determină gândirea să formuleze raționamente argumentative. Însă, pentru indivizi sunt esențiale nu doar explicațiile, dar și faptul ca acestea să fie adevărate [3, p. 27-33] în pofida faptului că o explicație nu are neapărat atributul de a fi adevărată. Deci, prin raționamente se încearcă să se caute adevăruri[2].

Particularitatea conținutului produsului de intelligence se referă la componentele descriptivă, explicativă și prognoză, explicații ce trebuie să corespundă realității și să fie „aplicabile”, ca să se poate acționa în baza lor. Este cunoscut, că cauzele eșecurilor în intelligence țin nu doar de insuficiența de dovezi/evidențe, dar și de interpretarea eronată a acestora. Pentru a preveni o interpretare eronată se recomandă, pe de o parte - cunoașterea acelor procese ce decurg în creierul uman atunci când individul gândește, iar pe de altă parte - îmbunătățirea modului de a gândi - dezvoltarea gândirii critice. Întrebarea este în ce măsură e posibil să-ți analizezi și monitorizezi procesul de gândire?

Gândirea critică este o deliberare meta-cognitivă (gândirea despre gândire) și cognitivă -gândirea ca cale / mijloc prin care o persoană reflectă simultan asupra calității procesului de raționament în timp ce formează o concluzie. Gânditorul are două obiective la fel de importante: identificarea soluției și îmbunătățirea modului prin care este efectuată argumentarea acesteia [4, p. 2].

Cu referire la „critică” psihologul D. Halpern [5, p. 9]. specifică că denotă acțiunea de evaluare a proceselor noastre de gândire: a raționamentului și concluziei formulate, în contextul în care obiectivul de bază este ca analistul să fie capabil să utilizeze cunoștințele acumulate despre procesele gândirii umane, astfel încât să poată să-și îmbunătățească propriul proces de gândire.

Algoritmul „celor patru întrebări” al Dianei F. Halpern

Diane F. Halpern (2003) atenționează că actualmente fiecare persoană adoptă multiple decizii cu impact asupra societății și viitorului. Este important de atras atenția cum aceste decizii sunt elaborate. Pornind de la premisa că gândirea critică este acea capacitate a persoanei de a utiliza abilitățile cognitive în creșterea probabilității unui rezultat dorit, Halpern descrie gândirea critică ca fiind: intenționată, rațională și direcționată către un scop. Acesta este tipul de gândire implicat în rezolvarea problemelor, formularea de inferențe, calcularea probabilităților și luarea deciziilor. Autoarea propune un algoritm de direcționare a procesului de gândire ce va facilita soluționarea unei sarcini și va mări probabilitatea obținerii rezultatului dorit prin adresarea în diverse situații a următorului set de întrebări: (1) care este scopul activității de cunoaștere?, (2) ce cunoaștem / de la ce demarăm procesul de cunoaștere?, (3) ce competențe de gândire vor facilita atingerea obiectivului, cum procedăm, care este strategia pe care o selectăm?, (4) s-a atins sco-

[1] În lucrarea Advanced Analysis Cognition: Improving the Cognition of Intelligence Analysis, autorii au realizat o analiză amplă a literaturii de intelligence, ce s-a bazat pe textul integral a peste 5.800 de documente, ceea ce a reprezentat aproximativ 172.000 de pagini, în baza cărora au cercetat subiectele: gândirea critică, aptitudinile gândiri, credințele epistemologice, cogniția.

[2] Leon Festinger (1957) specialist în psihologia socială a demonstrat că oamenii experimentează disconfort psihologic (anxietate, tensiune psihică) atunci când două cogniții (sau lucruri pe care le înțeleg sau cred că le fac) sau o cogniție și un comportament sunt în contradicție. Cu cât informațiile aflate în opoziție sunt mai importante, cu atât disonanța resimțită este mai accentuată. Pentru a reduce disonanța, individul va încerca să elimine unul dintre elemente pentru a-și raționaliza comportamentul.

pul / ce hotărâre luăm și de ce? [6, p. 52]. Analistul trebuie să răspundă la aceste întrebări, ori de câte ori va apela la gândirea critică pentru a atinge diverse obiective. Formularea de întrebări are un efect pozitiv asupra dezvoltării gândirii, atât pentru persoana care a formulat, cât şi pentru acea căreia i se adresează. Întrebările sunt calea ce duce spre descoperirea noilor informații. Algoritmul rămâne același în orice context, doar instrumentarul utilizat poate să se modifice în dependență de conținutul sarcinii.

Modelul „celor 8 elemente de raționament"

Modelul elaborat de cercetătorii Paul R. și Elder L. (2004), parțial se regăsește în algoritmul D. Halpern. În ambele abordări gândirea critică este definită prin utilizarea acelor abilități cognitive sau strategii ce facilitează atingerea obiectivului scontat, totuși, calea parcursă către rezultat diferă. Astfel, în atingerea celor două obiective de bază: îmbunătățirea modului de raționalizare și înaintarea soluției corecte, Paul și Elder identifică opt elemente componente de raționament, prezentate în tabelul 1 [7, p. 9], care îi determină pe analiști să adreseze întrebări focalizate privind subiectul luat în considerare și procesul de gândire în sine.

Tabel 1. Modelul gândirii critice, după Paul R. și Elder L. (2004).

Elemente ale gândirii critice	
Întrebarea de bază	Care este problema?
Scopul	De ce examinăm problema?
Dovezile	Ce date sau experiențe relevante sunt necesare pentru argumentare?
Inferențe / interpretări	Ce se poate deduce din dovezi?
Concepte	Ce teorii, definiții, axiome, legi, principii sau modele stau la baza problemei?
Ipoteze	Ce ipoteze sunt luate ca bază?
Implicații. Consecințe	Ce se întâmplă? Ce s-ar putea întâmpla?
Puncte de vedere	Ce alte perspective trebuie luate în considerare?

Paul și Elder susțin că, ori de câte ori oamenii raționează, o fac cu un scop. Acest raționament se regăsește într-un punct de vedere și este modelat de presupuneri atât conștiente, cât și inconștiente. Raționamentul implică crearea de inferențe bazate pe cadre conceptuale despre realitate. Inferențele date sunt generate pe măsură ce oamenii consideră că dovezile sunt necesare pentru a răspunde la întrebări sau pentru a rezolva probleme. În plus, raționamentul duce la puncte de decizie cu implicații și consecințe – lucruri care se întâmplă odată ce decizia a fost luată. Întrebările care evaluează problema aprofundează în scop, ipoteze, inferențe, precum și puncte de vedere asupra unui subiect. În cele din urmă, Paul și Elder insistă că „pentru a învăța să analizăm gândirea este necesar să identificăm structurile utilizate la modul practic". Iată de ce, modelul propus de Paul și Elder mobilizează analistul în menținerea gândirii sale active asupra problemei cercetate, ipotezelor înaintate, impactului probabil, a perspectivelor etc.

Abordarea alternativă a gândirii critice în viziunea lui Hendrickson

Conform opiniei lui Noel Hendrickson (2008) [8, p. 685], cele mai mari provocări de raționament în analiza de intelligence provin din dificultățile de a ajunge la cunoaștere în baza „rețelei de analiză". Analiza are loc prin navigație în direcții multiple pe o „rețea de analiză" cu patru noduri majore: date, informații, cunoștințe și înțelegere. Parcurgând traseul date – informații – cunoștințe – înțelegere, analiștii se vor confrunta cu următoarele provocări de raționament (probleme de judecată):

- insuficiența datelor disponibile - analistul nu poate presupune niciodată că deține toate datele relevante sau că pe cele care le deține sunt certe, în ciuda acestui fapt, trebuie să formuleze, pe cât posibil, concluzii adevărate, bine justificate;
- irelevanța multor date pentru problema analistului - chiar dacă analistul va depista o multitudine de factori care par că fac parte din problema investigată, totuși, doar un subgrup dintre acești factori sunt relevanți pentru rezultatul analizei;

- nedeterminarea - deciziile și acțiunile agenților umani, precum și multe procese naturale nu sunt consecințele inevitabile ale factorilor cauzali anteriori, ci mai degrabă sunt doar unul dintre mai multe rezultate diferite, fiecare având o anumită posibilitate reală de a se produce;

- nu întotdeauna util – analiștii elaborează cunoaştere pentru a răspunde provocărilor cu care se confruntă beneficiarii produselor de intelligence, însă deseori, analistul nu dispune de o perioadă suficientă de timp pentru elaborarea produsului, de aceea trebuie să aibă în vedere obiectivele beneficiarului; analiza trebuie elaborată astfel, încât beneficiarul să poată lua decizii în timp util şi în conformitate cu obiectivele stabilite [Ibidem, p. 679-684].

Aceste probleme sunt semnificative, în opinia autorului, deoarece fiecare dintre ele derivă dintr-o bază fundamentală a cunoașterii și a relației acesteia cu celelalte noduri majore din rețeaua analitică. Pe de o parte, paradigma logicii informale deductive (tehnicile raționale - modul de identificare a inferențelor, identificarea structurii argumentelor, reconstituirea argumentelor, construirea contraexemplelor, evaluarea validității și temeiniciei argumentelor) se fundamentează pe ideea potrivit căreia standardele aplicate în gândirea critică sunt caracteristice pentru argumentarea rațională și oferă rigoare /precizie analizei de intelligence, dar nu și relevanță, deoarece tipurile de raționament pe care le acoperă au o legătură redusă cu cele patru provocări de bază identificate anterior.

Pe de altă parte, apelarea la deprinderile mentale pozitive oferă relevanță pentru analiza de intelligence în virtutea naturii procedurilor (autocontrolul, autoevaluarea, imparțialitatea, claritatea, acuratețea), dar nu a rigurozității. În această situație, cel mai real răspuns la aceste două diagnostice ar fi încercarea de a sintetiza cele două abordări. Adică, să dezvolte un sistem în care atât deprinderile mentale raționale, cât și tehnicile raționale să fie abordate ca fundamentale pentru a atinge rigoarea și fiabilitatea pe care le cere raționamentul în intelligence [Ibidem, p. 686].

În mod ideal, gândirea critică ar prezenta nu numai o „dimensiune a trăsăturilor” și o „dimensiune a tehnicii”, ci, și mai important, o „dimensiune a taxonomiei.” Dimensiunea taxonomiei face diferența între tipurile de raționament [Ibidem, pp .686-688]. Această dimensiune este absolut esențială pentru orice abordare adecvată care are ca obiectiv atât reflectarea trăsăturilor, cât și a tehnicilor, deoarece acestea se desfășoară diferit, în funcție de tipul de problema cercetată și raționamentul utilizat. Cea de-a treia dimensiune va recunoaște distincția între raționamente pentru a le aplica în abordarea provocărilor raționamentului de intelligence (tabel 2).

Tabel 2. Taxonomia raționamentelor de intelligence, după Hendrickson (2008).

Ce s-a întâmplat? *Obiectiv: testarea ipotezelor*	Testarea ipotezelor vizează prima provocare în intelligence generată de ***insuficiența*** datelor. Testarea ipotezei este un sistem complet de principii conceput pentru a compara ipoteze alternative în funcție de puterea lor explicativă și succesul predictiv. Sarcini: (1) să recunoască și utilizeze cea mai utilă strategie, reieșind din constrângerile de timp și datele insuficiente; (2) să integreze fapte aparent fără careva legătură în explicații plauzibile; (3) să compenseze incertitudinea informațiilor prin explicații corespunzătoare și reevaluări continui.
De ce s-a întâmplat? *Obiectiv: analiza cauzală*	Analiza cauzală vizează provocarea ***irelevanței***: analiștii trebuie să discearnă care dintre multitudinea de factori afectează cu adevărat interesul. Sarcini: (1) trebuie să identifice și să excludă toate „pseudo-cauzele” posibile; (2) analiștii trebuie să evalueze importanța unui eveniment /factor, determinând-i gradul și tipul de eficacitate; (3) analiștii trebuie să anticipeze efectele înainte ca acestea să se întâmple.
Ce s-ar putea întâmpla? *Obiectiv: raționamentul contrafactual*	Raționamentul contrafactual vizează provocarea ***nedeterminării***: analiștii trebuie să evalueze evenimente care nu sunt consecințele inevitabile ale factorilor cauzali identificați, ci mai degrabă anumite rezultate posibile. Raționamentele contrafactualele sunt răspunsuri la întrebările „Ce dacă?” Sarcini: (1) fundamentarea rapoartelor „post acțiune” cu o evaluare a ceea ce s-ar fi întâmpla dacă lucrurile s-ar fi petrecut altfel; (2) structurarea analizelor prospective cu examinarea riguroase a ceea ce s-ar întâmpla în diferite scenarii posibile; (3) dezvoltarea gândirii creative.

Ce se poate face în privința aceasta? *Obiectiv: evaluarea strategiei*	Evaluarea strategiei vizează provocarea ***instrumentării*** și cuprinde o serie întreagă de tipuri de raționament, inclusiv luarea deciziilor în condiții de risc, incertitudine etc. Include toate formele de raționament în care posibilitățile, probabilitățile și obiectivele sunt aplicate amenințărilor și oportunităților potențiale. Sarcini: (1) formularea și evaluarea acțiunilor strategice în funcție de valorile și obiectivele decidentului; (2) proiectarea acțiunilor unui decident în funcție de strategia care îi facilitează cel mai mult obiectivele; (3) analiștii explică acțiunile decidentului, clarificând modul în care o decizie a ajuns să fie considerată cea mai bună.

Modelul gândirii critice propus de Hendrickson este o relație tridimensională dezvoltată cumulativ și concomitent în baza a trei factori: (1) obiceiurile mentale pozitive; (2) tehnici de evaluare a enunțurilor și relațiilor; (3) taxonomia raționamentelor. În viziunea autorului importanța acestui model de gândire critică rezidă în calitatea produsului analitic. Gândirea critică îmbunătățește produsele analitice prin (a) oferirea celei mai bune explicații – analiștii vor deduce cel mai plauzibil motiv al faptelor cunoscute la momentul cercetării, fiind cel mai bun răspuns la problema insuficienței; (b) evidențierea cauzelor relevante – analiștii determină factorii primari care afectează rezultatul, fiind răspunsul cel mai bun la problema irelevanței; (c) înaintarea scenariilor plauzibile – analiștii anticipă cele mai probabile rezultate obținute în baza analizei celor mai posibile alternative, fiind cel mai bun răspuns la problema nedeterminării; (d) propunerea deciziilor optime – analiștii identifică cele mai utile concluzii pe termen scurt și lung, fiind cel mai bun răspuns la problema instrumentării.

Abordarea alternativă a gândirii critice propusă de Hendrickson se axează pe strategia evitării erorilor în analiza de intelligence în funcție de provocările cognitive în gândirea analistului și elaborarea unui produs analitic calitativ și aplicabil.

Sistemele 1 și 2 de gândire în opinia lui Fischer șu Spiker și modelul „abilităților gândirii critice", după Harris și Spiker

O particularitate a gândirii critice recunoscută ca universală se raportează la abilitățile de bază recomandate analiștilor de informații, deoarece gândirea critică îmbunătățește procesul de gândire a persoanei și, implicit – procesul analitic. Autorii Modelului abilităților gândirii critice (Harris & Spiker, 2012) sunt de părerea că, deoarece analiza rămâne a fi dependentă de capacitățile cognitive, în special de abilitățile gândirii critice ale analistului, este important să înțelegem capacitățile și limitele cognitive inerente ale analistului, de rând cu provocările cognitive în analiza de intelligence [9, pp. 209-210].

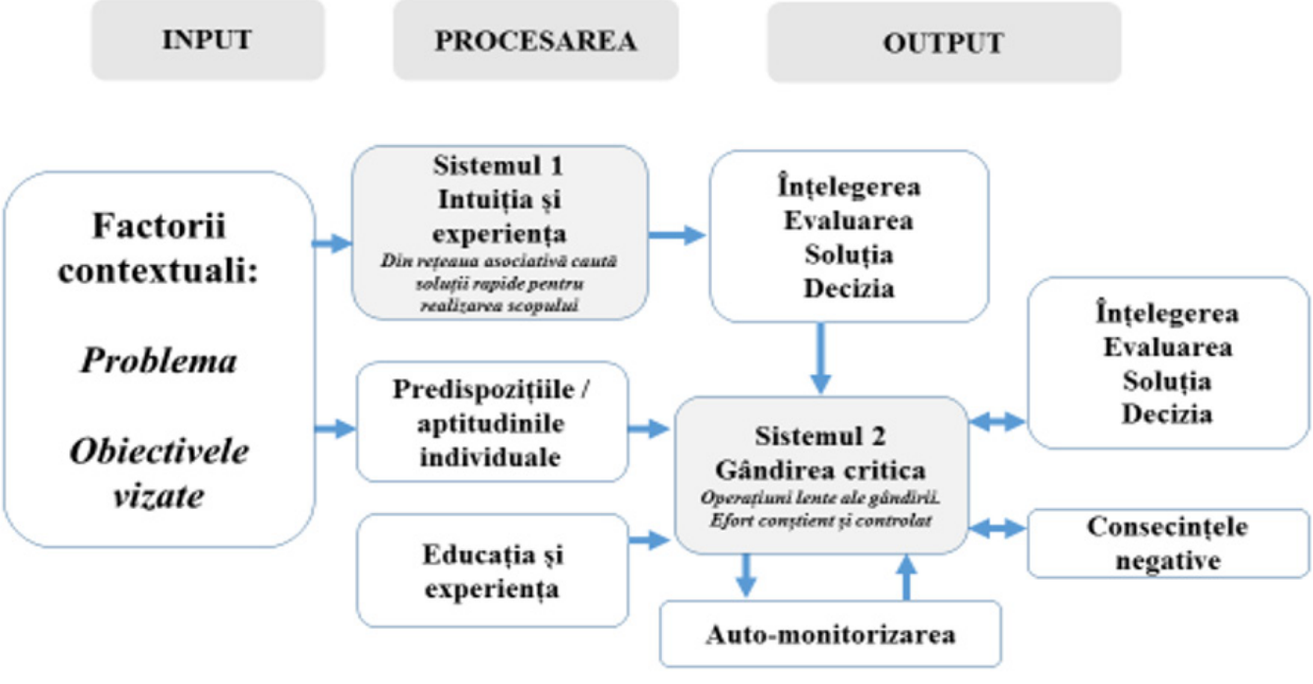
Pentru a înțelege care sunt limitele cognitive ale analistului Harris și Spiker amintesc modelul gândirii critice elaborat de Fischer și Spiker (2004) în baza viziunii teoriei euristice a lui D. Kahneman (2003) care afirmă că cele mai multe judecăți ale individului se bazează pe două moduri/sisteme de gândire. Sistemul 1 – operează automat și rapid, cu efort redus sau nul, fără senzația de control voluntar și se bazează pe intuiție. Fiind un proces automat, intuitiv și necontrolat, acesta nu poate fi inițiat ori oprit în mod conștient. Sistemul 2, acordă atenția necesară activităților mintale solicitante, se bazează pe efortul conștient și controlat deliberativ – pe raționament [Ibidem, p. 211]. Aceste două procese pot duce la judecăți diferite. De fapt, cele două sisteme lucrează în paralel, valorificându-și reciproc punctele forte și compensându-și punctele slabe. Deoarece sistemul 1 este rapid, de cele mai dese ori ajunge la judecată înaintea sistemului 2, care poate anula sau confirma acea judecată. Altfel spus, sistemul 2 poate monitoriza raționamentul (deși este posibil să nu utilizeze întotdeauna acest potențial), dar nu modul cum s-a ajuns la acest raționament. Sistemul 1 generează idei, însă doar sistemul 2 poate să construiască gânduri, urmând o serie ordonată de pași. Se consideră că în cazul când nu este înaintat nici un răspuns intuitiv (probleme complexe), sistemul 2 devine sistemul principal de procesare utilizat pentru a ajunge la judecată [Ibidem, pp. 211-212].

Având la bază viziunea lui Kahneman despre cele două sisteme de gândire, Fischer și Spiker (2004) vin cu propriul model, reprezentat în figura 1. Observăm că procesul de gândire parcurge etapele de input, procesare și output. La etapa de input are loc interacțiunea dintre gândire cu stimulii din exterior

care sunt reflectați prin problema ce necesită un răspuns și obiectivele judecății. Automat, sistemul 1 va începe procesarea stimulilor, prin căutarea în rețeaua sa asociativă a unor soluții potențiale care să satisfacă scopul.

Sistemul 2, însă, prin antrenarea predispozițiilor individuale de gândire critică va începe să analizeze soluțiile oferite de sistemul 1 sau va formula raționamente deliberate pentru soluționarea problemei. Apelarea analistului la gândirea critică depinde de predispoziția / aptitudinile analistului, experiența practică și instruirea acestuia de rând cu variabilile situaționale ale problemei (informații incerte, contradictorii, ambiguii, nestructurate, complexe). Însumarea acestor factori va crea impulsul spre utilizarea gândirii critice de către analist. Gândirea critică nu este un scop, este un mijloc de realizare a sarcinilor. Calitatea etapei de procesare va fi determinată de faptul cât de bine interacționează sistemul 1 și 2. Iar calitatea soluției produse la etapa de output, va depinde de cât de bine a fost antrenată în practică abilitatea de a gândi critic [Ibidem, pp. 213-215].

Figura 1. Modelul gândirii critice după Fischer și Spiker (2004).

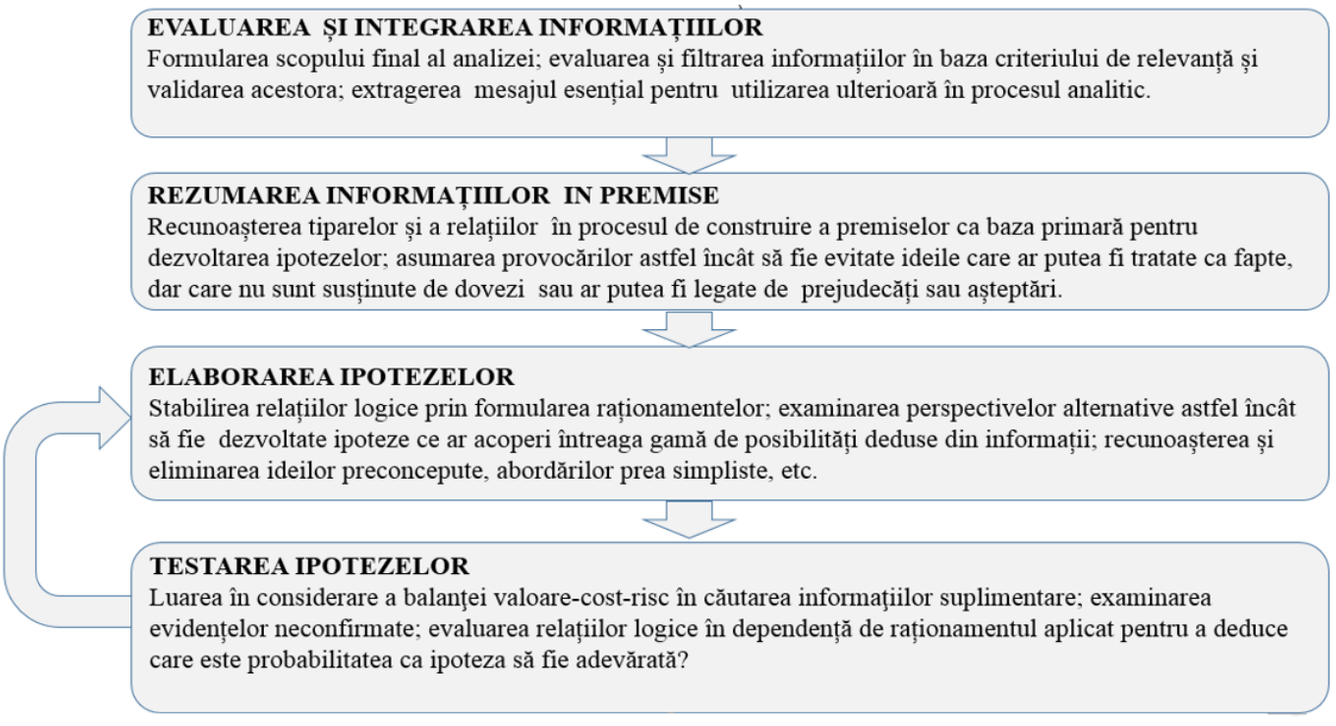


Sursa: Harris & Spiker, p. 213.

Ulterior, Harris și Spiker (2012) in urma studierii literaturii de specialitate, identifică 120 elemente, considerate de cercetători cele mai importante pentru gândirea critică. În urma analizei acestor elemente, au recunosc 11 abilități de gândire critică (formularea scopului, evaluarea și filtrarea datelor, extragerea mesajului, recunoașterea tiparelor și relațiilor, asumarea provocărilor, stabilirea relațiilor logice, examinarea perspectivelor alternative, eliminarea ideilor preconcepute, luarea în considerare a balanței valoare – cost – beneficiu, examinarea dovezilor neconfirmate, evaluarea relațiilor logice) ca fiind, în viziunea autorilor, cu cel mai mare impact asupra performanței analizei informațiilor. Acestea au fost grupate în dependență de 4 funcții specifice analizei, după cum se vede în figura 2 [Ibidem, pp. 222-230].

Modelul abilităților gândirii critice propus de Harris și Spiker (2012) se axează pe prezentarea acelor abilități ce sunt necesare unui analist în funcție de realizarea sarcinilor analitice la cele patru etape esențiale ale traseului analitic: (1) evaluarea și integrarea datelor / informațiilor, (2) rezumarea informațiilor în premise, (3) elaborarea ipotezelor și (4) testarea ipotezelor. În final, modelul prezentat este un instrument util procesului de analiză a informațiilor, ce ia în considerare impactul abilităților de gândire critică ale analistului asupra calității produsului de intelligence, deoarece modelul sporește înțelegerea și solicită / permite testarea empirică a competențelor.

Figura 2. Modelul abilităților gândirii critice propus de Harris și Spiker (2012).



Sursa: Harris & Spiker, p. 223.

Concluzii

Cercetările oferite de autorii Halpern D. (2003), Paul R. și Elder L. (2004), Fischer și Spiker (2004), Hendrickson N. (2008), Harris D. H. și Spiker V. (2012), vin să completeze palierul formării abilităților unei gândiri eficiente cu un set de modele în special pentru analiștii de informații, ce presupun filtrarea practică a teoriei demersului cognitiv a factorului uman.

Particularitatea distinctă a analizei de intelligence constă în prezentarea unui produs analitic cu aplicabilitate practică pentru factorul decizional instituțional ori statal. Chiar dacă se pare că analistul este privat de responsabilitate decizională juridică vizavi de aplicarea în practică a produsului său, în realitate însă, nimeni nu-l absolvește de responsabilitatea morală vizavi de impactul deciziei juridice a decidentului, la baza căreia a stat produsul său, ori altfel spus - cunoașterea sa.

În acest context, formarea gândirii critice pentru analistul de intelligence este necesară nu doar pentru: cunoașterea procesului analitic, a problemei ori a procesului cognitiv, ci și pentru identificarea celei mai adecvate soluții de aplanare a unui conflict, prevenire a unui efect strategic, tratare a unui risc etc. Or, produsul oferit de către analist factorului decizional este elaborat în exclusivitate ca să corespundă acelor solicitări și interese unice ale beneficiarului și doar gândirea analistului poate oferi acel „ceva" special pentru soluționarea unei probleme, atingerea anumitor obiective practice circumscrise unor realități concrete.

Astfel, formarea gândirii critice la analiștii de intelligence este în primul rând o necesitate practică – aplicarea intenționată a unor modele de formare / dezvoltare a abilităților de gândire indispensabile analiștilor în elaborarea produselor de intelligence.

Referințe:

1. HEUER, Richards J. *Psychology of Intelligence Analysis*. Center for the Study of Intelligence, CIA. 1999, 184 p. , ISBN 1 929667-00-0. Disponibil: www.odci.gov/csi.
2. *Ibidem*
3. KAMPMAN, Christina M., MANGIO, Charles A., MARSH, Melinda. *Advanced Analysis Cognition: Improving the Cognition of Intelligence Analysis*. Final Report, September, 2013, 400 p. Disponibil: http://www.dtic.mil

4. MOORE, David T. *Critical Thinking and Intelligence Analysis*. National Defense Intelligence College. Washington, DC, March. 2007, 134 p.
5. HALPERN, Diane F. (2014). Thought and knowledge: an introduction to Critical Thinking. Fifth Edition, by Psychology Press 711 Third Avenue, New York, 2014, 637 p. Disponibil: https://ia601306.us.archive.org/12/items/Thought_and_Knowledge_ An Introduction_to_Critical_Thinking_by_Diane_F._Halpern/.pdf
6. ХАЛПЕРН, Д. *Психология критического мышления* - СПб, 2000, 512 p. ISBN 5-314-00122-5, 0-8058-0295-9
7. MOORE, David T. *Critical Thinking and Intelligence Analysis*. National Defense Intelligence College. Washington, DC, March. 2007, 134 p.
8. HENDRICKSON, Noel. *Critical Thinking in Intelligence Analysis*, in International Journal of Intelligence and Counterintelligence. Volume 21, Nr. 4, 2008, pp. 679-693. ISSN 0885-0607 print=1521-0561 online. Disponibil: http://www.informaworld. com/smpp/title~content=t713723124
9. HARRIS, Douglas H. and SPIKER ,V. Alan. *Critical Thinking Skills for Intelligence Analysis*. *Anacapa Sciences, Inc.* USA, 2012, pp. 209-232. Chapter from the book Ergonomics - A Systems Approach. ISBN 978-953-51-0601-2. Disponibil: https://cdn.intechopen.com/pdfs-wm/35820.pdf

Date despre autor:
Maria PROCA, doctor în ştiinţe politice, Universitatea de Stat din Moldova.
ORCID: 0000-0002-5104-7058
E-mail: aprodan@mail.ru

Prezentat la 15.02.2024